

so rich and so white-skinned and white-souled (D. H. Lawrence). У такім выпадку адбываецца акцэнтацыя на пэўнай якасці, якая можа ўспрымацца як апрадмечаная і суадносная з дэнататам: першыя кампаненты у НАК *long-lipped, long-eyelashed, long-chinned; bright-cheeked, bright-eyed; stiff-necked, stiff-kneed; white-skinned, white-souled* суадносяцца з назоўнікамі *length* ‘працягласць, даўжыня’, *brightness* ‘яркасць’, *stiffness* ‘жорсткасць’, *whiteness* ‘чысціня, бель’ адпаведна. Падобны стылістычны эффект дасягаецца і пры ўводзе на прастору мастацкага тэксту адзіночнага НАК з першым кампанентам, які функцыянуе як просты ад’ектыў на той жа “сітаксічнай тэрыторыі”: *They left the shining carriage, with the shining horses and the shining-hatted servants on the Embankment...* (J. Galsworthy)

Такім чынам, стылістычны патэнцыял беларускіх і англійскіх НАК можа быць абумоўлены шэрагам фактараў, сярод якіх вылучаюцца тыпалагічна агульныя і спецыфічныя. Да тыпалагічна агульных фактараў мастацкай выразнасці НАК адносяцца дыстантная пазіцыя і постпазіцыя НАК (у адносінах азначаемага слова), сітаксічная роля часткі састаўнога іменнага выказніка, “суправаджэнне” няпэўным займеннікам і субстантывацыя НАК, а да спецыфічных – ужыванне аказіянальнага модуля ў Т. скл., постпазіцыя прыналежнага займенніка ў Р. скл. (беларуская мова), ужыванне побач некалькіх НАК з аднолькавым першым кампанентам (англійская мова). Важна адзначыць, што ў артыкуле прадстаўлены толькі некаторыя верагодныя фактары мастацкай выразнасці НАК. Па меры паглыблення даследавання стылістычнага патэнцыялу НАК у дзвюх мовах арсенал фактараў мастацкай выразнасці можа быць дапоўнены.

Тацяна Бабровіч

БУДАЎНІЧЫЯ ЗАЙМЕННІ Ў НАВУКОВЫМ АСВЯТЛЕННІ

З узростаннем сацыяльнай ролі навукі і тэхнікі, з павелічэннем навукова-тэхнічнай інфармацыі вялікае значэнне набывае шырокае і шматаспектнае даследаванне тэрміналогіі, у тым ліку будаўнічай.

Для тэрміналогіі ўсіх сфер характэрны асаблівыя заканамернасці эвалюцыі, што перш за ўсё звязана з навуковай дзейнасцю чалавека. Тэрміны з даўніх часоў уваходзілі ў лексічную сістэму мовы аднак выдзяленне тэрміналогіі ў якасці аб’екта вывучэння і перамяшчэння яе ў рад фундаментальных лінгвістычных праблем адбылося значна пазней. Толькі ў 20–30-я гады ХХ ст., калі нацыянальная мова беларусаў за параўнальна кароткі час павінна была папоўніць сваю лексіка-семантычную сістэму словамі розных тэматычных пластоў і выпрацаваць адпаведныя структура-функцыянальныя стылі, тэрмінасістэма была выдзелена ў якасці асобнага прадмета вывучэння. З гэтага перыяду пачалося актыўнае вывучэнне тэрміналогіі, апісанне яе характарыстык, адмежаванне ад агульнаўжы-

вальной лексікі, раздзяленне па сферах; з'явіліся агульнанавуковыя і спецыяльныя даследаванні.

Вялікі ўклад у распрацоўку тэрміналагічных пытанняў унеслі такія рускія лінгвісты, як К. Я. Авербук, В. П. Даніленка, Р. В. Вінакур, Б. М. Галавін, А. Д. Хаюцін, У. Р. Гак, А. А. Рэфармацкі, У. М. Лейчык, В. А. Татарынаў, А. В. Суперанская і інш.

Праблемы развіцця і ўдасканалення нацыянальнай тэрміналогіі разглядаліся і разглядаюцца ў даследаваннях такіх вучоных, як Л. А. Антанюк, Г. У. Арашонкава, М. В. Бірыла, А. М. Булька, Г. А. Гваздовіч, М. Ф. Гуліцкі, В. П. Красней, А. С. Лаўшук, У. В. Люшцік, А. Я. Міхневіч, А. І. Падлужны, П. У. Сцяцко, Г. А. Цыхун, І. Р. Шкраба, П. А. Міхайлаў, Д. В. Дзятко, Л. М. Мінакова, С. М. Аніськова, Т. В. Капейко і інш.

Будаўнічая тэрміналогія даследавалася ў розных аспектах.

Вывучэнню будаўнічых найменняў у гістарычным плане прысвечана праца М. А. Корчыц “Строительная лексика в языке старобелорусской письменности 15–17 столетий” [1]. Аўтар канстатуе, што будаўнічыя найменні як тэрміналагічная сістэма ў лінгвістычным плане раней не даследаваліся. У працы зроблены аналіз розных тэматычных груп будаўнічых найменняў паводле паходжання. Выдзелены будаўнічыя тэрміны з агульнаславянскай ці індаеўрапейскай мовы-асновы, уласнабеларускія тэрміны, запазычаныя тэрміны. М. А. Корчыц адзначыла прадуктыўныя спосабы ўтварэння прасцейшых тэрмінаў. У працы ахарактарызаваныя тэрміналагічныя словазлучэнні, іх структурныя тыпы, вызначаны крытэрыі, па якіх адбываецца найменне прадметаў.

Гістарычнаму аналізу асобных будаўнічых найменняў прысвечаны разнастайныя артыкулы. Так, у прыватнасці, у артыкуле Э. Ярмоленка робіцца падрабязны тэрміналагічны аналіз намінацыі *дом*, вылучаецца група вытворных ад *дом* складаных слоў, якія былі пашыраны ў старабеларускім пісьменстве [2].

У дысертацыйнай рабоце В. М. Галай “Бытовая лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке (на материале письменных памятников XV–XVII вв.)” [3] зроблена тэматычная класіфікацыя запазычаных найменняў з нямецкай мовы, якія ўжываліся ў розных сферах старабеларускай мовы. Разгледжаны асобныя найменні будаўнічай сферы, якія ўвайшлі ў тэматычныя групы “Назвы пабудовы і асобных частак” і “Назвы матэрыялаў і вырабаў з іх”. Аўтар прасачыла семантычныя змены слоў ад старабеларускай мовы да сённяшняга часу, паказала тых найменні, якія не ўжываюцца ў сучаснай беларускай мове, растлумачыла прычыны знікнення.

Асобныя групы запазычаных найменняў будаўнічай сферы, якія ўвайшлі з тэматычнай групы прафесійна-вытворчай лексікі старабеларускай мовы, разглядаліся ў манаграфіі А. М. Булькі “Лексічныя запазычання

ў беларускай мове XV–XVIII ст.ст.” [4]. Асноўная ўвага звяртаецца на вызначэнне семантычнага аб’ёму і этымалогіі кожнага запазычання, асвятлення культурных і сацыяльна-гістарычных фактараў, якія садзейнічалі пранікненню іншамовных найменняў у беларускую мову. Значнае месца адводзіцца пытанню аб часе, шляхах і спосабах пранікнення запазычанняў, іх фанетычнай, марфалагічнай, семантычнай адаптацыі і слоўтваральнай актыўнасці.

Даследаванню запазычаных найменняў у сучаснай беларускай мове з французскай і англійскай мовы прысвечаны працы Т. В. Мальцавай [5] і Л. Я. Кавалёвай [6], у якіх адзначана і пэўная колькасць будаўнічых тэрмінаў з гэтых моў.

У шэрагу навуковых прац разглядаліся беларускія дыялектныя найменні, звязаныя з будаўнічай сферай. Гэтай тэме, у прыватнасці, прысвечана дысертацыйнае даследаванне І. І. Лучыца-Федарга [7]. У дадзенай працы разглядаюцца назвы жыллёвых і гаспадарчых пабудов Прыпяцкага Палесся. У рабоце зроблены семантычны аналіз рэгіянальных назваў у плане супастаўлення з літаратурнай беларускай мовай, а таксама з іншымі беларускімі гаворкамі, улічаны лексічныя адпаведнікі ў іншых славянскіх мовах, вызначаны спецыфічныя дз. вывучаемай гаворкі словы, пададзена іх этымалогія, апісаны асаблівасці іх утварэння і ўжывання.

Асобныя будаўнічыя тэрміны разглядаюцца ў манаграфіі Л. А. Антанюк “Беларуская навуковая тэрміналогія”, у якой характарызуецца асноўныя этапы фарміравання спецыяльнай лексікі беларускай мовы, асвятляюцца асноўныя прынцыпы ўпарадкавання галіновых тэрмінасістэм, аналізуюцца структурныя асаблівасці тэрмінаадзінак [8]. Важнае месца адводзіцца ў працы і аналізу навукова-тэхнічнай тэрміналогіі.

Значнай у плане вывучэння тэрміналогіі беларускай мовы з’яўляецца праца Л. М. Мінаквой “Беларуская навукова-тэхнічная тэрміналогія: фарміраванне, функцыянаванне, развіццё” [9]. У манаграфіі падаюцца асноўныя звесткі з гісторыі фарміравання беларускай навукова-тэхнічнай тэрміналогіі, апісваюцца яе лексіка-семантычныя ўласцівасці, сістэмныя сувязі і адносіны, аналізуюцца спосабы дэрывацыі і паходжанне. Трэба адзначыць, што будаўнічыя тэрміны ў дадзенай працы сустракаюцца толькі фрагментарна, у якасці ілюстрацыйнага матэрыялу.

Асобнай увагі заслугоўвае манаграфія Т. В. Капейко “Лексіка-семантычны спосаб тэрмінаўтварэння” [10], у якой прысутнічае аналіз некаторых груп будаўнічых тэрмінаў у складзе прамыслова-тэхнічнай тэрміналогіі. Аўтар упершыню ўстанавіла, што сярод тэрмінаў, утвораных семантычным спосабам, большасць узнікла ў выніку метафарычнага і метанімічнага пераносу назваў, выяўлены заканамернасці і рэгулярнасці метанімічных змен, і гэтыя змены апісаны як тыпы развіцця новых значэнняў слоў.

У дысертацыйным даследаванні А. П. Занкавіч [11] вывучаецца ўласнабеларуская тэхнічная тэрміналогія. Разглядаюцца лексіка-семантычныя групы, у якія ўваходзяць будаўнічыя найменні, і спосабы ўтварэння тэрміналагічных найменняў. Аналізуюцца функцыянальныя асаблівасці ўласнабеларускіх тэрмінаў.

Актуальным пытаннем тэрміналогіі беларускай мовы прысвечаны дапаможнік “Беларуская мова. Тэхнічная лексіка” [12]. У працы ў асобным раздзеле “Будаўніцтва” Н. Я. Пятровай разглядаюцца пытанні гісторыі будаўнічай тэрміналогіі, даецца лексіка-семантычная і структурная характарыстыка тэрмінаў, характарызуюцца спосабы ўтварэння будаўнічых найменняў.

Такім чынам, зроблены намі агляд прац дае магчымасць зрабіць вывад, што неабходныя спецыяльныя даследаванні ў сучаснай беларускай мове, прысвечаныя цэласнаму вывучэнню будаўнічай тэрміналогіі. Навуковыя распрацоўкі праводзіліся пераважна ў генетычным і лексіка-семантычным аспектах. Такі навуковы падыход быў абумоўлены неабходнасцю даследаваць і апісаць гістарычнае развіццё і сучасны стан асобных тэрміналагічных сістэм. Гэтая задача застаецца актуальнай і ў цяперашні час. Аднак на сучасным этапе развіцця сучаснай беларускай мовы становіцца магчымым даследаванне будаўнічай тэрміналогіі з пункту гледжання аномаліялогіі. Выкарыстанне знамасіялагічнага падыходу пры аналізе тэрміналагічных адзінак дазваляе ўстанавіць суаднесенасць паняццяў і семантыкі гэтых тэрміналагічных адзінак, выявіць механізмы ўтварэння наймення і характар матываванасці новага наймення.

Літаратура

1. Корчыц, М. А. Строительная лексика в языке старобелорусской письменности 15–17 столетий : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / М. А. Корчиц ; БГУ. – Минск, 1970. – 22 с.
2. Ярмоленка, Э. “Да былі бы дома твоего высокаго будованья” : на матэрыяле помнікаў старабеларускага пісьменства / Э. Ярмоленка // Роднае слова. – 2012. – № 9. – С. 55.
3. Галай, О. М. Бытовая лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке (на материале письменных памятников XV–XVII вв.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / О. М. Галай ; АН БССР. – Минск, 1977. – 23 с.
4. Булька, А. М. Лексічныя запазычэнні ў беларускай мове XIV–XVIII ст.ст. / А. М. Булька. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 256 с.
5. Мальцава, Т. В. Французскія запазычэнні ў беларускай мове / Т. А. Мальцава. – Мінск : БДУ. – 335 с.
6. Кавалёва, Л. Я. Англіцызмы ў тэрміналогіі сучаснай беларускай літаратурнай мовы : манаграфія / Л. Я. Кавалёва; навук. рэд. П. У. Сцяцко. – Гродна : ГрДУ, 2007. – 186 с.
7. Лучыц-Федарэц, І. І. Лінгвагеаграфічная характарыстыка і рэканструкцыя адной групы лексікі Палесся (жыллёвыя і гаспадарчыя будынкі) : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / І. І. Лучыц-Федарэц ; АН БССР. – Мінск, 1973. – 146 с.
8. Антанюк, Л. А. Беларуская навуковая тэрміналогія: фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыянаванне / Л. А. Антанюк. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987. – 240 с.
9. Мінакова, Л. М. Беларуская навукова-тэхнічная тэрміналогія: фарміраванне, функцыянаванне, развіццё : манаграфія / Л. М. Мінакова. – Гомель : ГДУ, 2004. – 146 с.

10. Капейко, Т. В. Лексіка-семантычны спосаб тэрмінаўтварэння : манаграфія / Т. В. Капейко. – Магілёў : МГУ, 2007. – 145 с.

11. Занкавіч, А. П. Уласнабеларуская лексіка ў тэхнічнай тэрміналогіі : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. П. Занкавіч. – Мінск, 2004. – 149 с.

12. Беларуская мова. Тэхнічная лексіка : вучэбны дапаможнік для студэнтаў / Н. В. Гаўрош [і інш.]; пад. рэд. Н. В. Гаўрош. – Мінск : БНТУ, 2015. – 110 с.

Алена Барысевіч

НЕКАТОРЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАДАЧЫ БІБЛЕЙСКОЙ ТАПАНІМІКІ Ў СЛАВЯНСКІХ ПЕРАКЛАДАХ КНІГІ БЫЦЦЯ, ВЫДАДЗЕННЫХ У XVI СТ.

Біблейская тапаніміка з’яўляецца адной з найбольш складаных частак біблейскага тэксту пры перакладзе. Гэта абумоўлена тым, што акрамя цяжкасцей, звязаных з транскрыпцыяй уласных назваў, пры перадачы біблейскіх тапонімаў узнікаюць праблемы, звязаныя з этыялагічнымі сюжэтамі, у якія нярэдка ўключаюцца гэтыя назвы. У перыяд станаўлення славянскай перакладчыцкай традыцыі гэтыя свасаблівы характар біблейскіх найменняў месцаў абумовіў паўстанне шэрага перакладчыцкіх стратэгіяў, якія былі закліканыя вырашыць і гэтыя праблемы. Гэтыя стратэгіі часам дэманструюць вельмі характэрныя адрозненні паміж рознымі перакладамі Бібліі.

Звычайна ў этыялагічныя сюжэты ўключаюцца мікратапонімы, хаця ёсць і выключэнні – напрыклад, сюжэт пра назву Вавілона. Этыялагічныя сюжэты разгортваюцца ў каментары да ўласнай назвы, першапачаткова на старажытнагабрэйскай мове, такім чынам, каб растлумачыць паходжанне тапоніма. Пры гэтым зыходным пунктам для этыялагічнага сюжэта з’яўлялася форма моўнага знаку на старажытнагабрэйскай мове – менавіта да яе і да змясцовага боку гэтага знаку дастасоўвалася гісторыя ў этыялагічным сюжэце. У сувязі з гэтым ані транскрыпцыя ўласнай назвы, ані яе пераклад фактычна не з’яўляюцца поўнацэннымі адпаведнымі спосабамі перадачы ў перакладзе найменняў такога тыпу. Пры транскрыбаванні без дадатковага перакладчыцкага каментарыя губляецца сувязь уласнай назвы з этыялагічным сюжэтам, а пры перакладзе ўласнай назвы яна фармальна перастае быць уласнай назвай з арыгінала.

Першы перакладчыцкі выбар робяць стваральнікі Септуагінты: яны закладаюць традыцыю калькавання гэтых назваў, а шматлікія наступныя пераклады паслядоўна яе працягваюць. Аднак калькаванне стварае небяспеку ўзнікнення дадатковых памылак, як, напрыклад, у вершы 22:14: *И нарек Авраам имя месту тому: “Бог усмотрит”*; а ныне о нем говорят: *“На этой горе открывается Бог”*; καὶ ἐκάλεισεν Авраам τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου *Κύριος εἶδεν*, ἵνα εἴπωσιν σήμερον *Ἐν τῷ ὄρει κύριος ὤφθη*; *Appellavitque nomen loci illius: Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit.*